

Presentatie boek ‘Kabinetsformaties 1977-2012’

Toespraak Voorzitter van de Tweede Kamer, Khadija Arib

10 oktober 2016

Dames en heren,

Het is dat het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis het initiatief heeft genomen om dit boek, onder redactie van Carla van Baalen en Alexander van Kessel, te schrijven. Ik sluit niet uit dat we anders zélf die opdracht hadden gegeven. Voor de Tweede Kamer is dit overzicht van kabinetsformaties van grote betekenis, en het verschijnt op het juiste moment.

De verkiezingscampagnes zijn begonnen. We hoorden het al tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen, een paar weken geleden. Dat was eigenlijk één groot verkiezingsdebat, over thema's als zorg, inkomensverdeling, veiligheid, immigratie en normen en waarden. In de komende maanden zal het debat doorgaan. Maar het brandpunt verschuift – van de plenaire zaal naar campagneactiviteiten in het land en door de media georganiseerde verkiezingsdebatten.

Voor mij en de mensen om mij heen biedt dat de gelegenheid om ons, in relatieve rust, voor te bereiden op de

kabinetsformatie, waar de Tweede Kamer een belangrijke en een leidende rol in heeft. Dat is niet nieuw. Als je de geschiedenis bekijkt, zie je dat de Tweede Kamer eigenlijk altijd greep heeft gehad op kabinetsformaties.

Al in 1897 liet koningin Emma advies inwinnen van de voornaamste politieke leiders uit de Tweede Kamer. Wilhelmina zette die lijn door. In 1939 stuurde de Kamer het kabinet-Colijn V direct na de beëdiging zelfs naar huis, omdat het kabinet buiten de Kamer om gevormd was. Sinds 1963 spelen ook de fractievoorzitters van de beoogde coalitiepartijen een grote rol in het opstellen van het regeerakkoord. En in 1971 heeft de Kamer [met de motie-Kolfschoten] besloten om zelf te debatteren over de aanwijzing van die formateur. Overigens is dat in '71 faliekant mislukt. Van Mierlo zei toen dat het parlement met hangende pootjes naar de koningin moest, met de vraag of zij het alsjeblieft weer wilde overnemen. Pas in 2012 heeft de Kamer weer invulling aan de motie gegeven. In 1993 nam de Kamer een motie [Jurgens/Mateman] aan, die de Kamer de mogelijkheid gaf om de informateur uit te nodigen om inlichtingen te geven over het verloop van het formatieproces.

Wat ik ermee wil zeggen, is dat de wijziging van het Reglement van Orde in 2012, waarmee de Kamer de regie nog wat steviger

naar zich toetrok, dus eigenlijk geen breuk is. Het past in een lange traditie van ‘parlementarisering’ van het formatieproces.

Dat neemt niet weg dat we als Tweede Kamer ook moeten bouwen aan nieuwe tradities. Veel oude gebruiken zijn komen te vervallen. Iedereen kent de beelden van fractievoorzitters die één voor één komen voorrijden bij paleis Lange Voorhout en later Noordeinde, of het wandtapijt met de lichtroze tulpen in de Noenzaal in de Eerste Kamer, dat jarenlang de achtergrond vormde voor de presentatie van het regeerakkoord.

Toen het primaat in 2012 bij de Tweede Kamer te liggen, veranderde dat allemaal. Tegenwoordig debatteert de Kamer in het openbaar over de te zetten stappen in de formatie, zoals de benoeming van informateurs en de formulering van hun opdrachten. En hoewel de verkenner, Henk Kamp, zich in 2012 traditiegetrouw installeerde in de ministerskamer in de Eerste Kamer, verhuisden hij en Wouter Bos later naar de Stadhouderskamer in de Tweede Kamer. Ook de presentatie van het regeerakkoord door Mark Rutte en Diederik Samsom vond plaats in de Tweede Kamer, in de Van Mierlozaal, voor een foto van de Uyllanderbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal.

Op het eerste oog lijkt het misschien niet zo belangrijk waar besprekingen en presentaties plaatsvinden, of hoe informateurs en formateurs hun opdrachten krijgen en hun eindrapporten

opleveren. Het heeft weinig tot geen invloed op het politieke verloop van de formatie. Maar in feite zijn het juist zulke rituelen, die het formatieproces voor het brede publiek begrijpelijk maken. Het legitimeert rollen, stappen en besluiten. Eén van de belangrijkste conclusies van de commissie Bovend'Eert, die de kabinetsformatie van 2012 evalueerde, bevestigt dat. Transitie momenten moeten beter worden uitgelicht, zodat mensen zien wat het speelveld is en wie er op welk moment aan zet is.

De verkiezingsstrijd geeft ons, zoals gezegd, de rust om na te denken over de procedures, de overgangsmomenten en de symboliek die daar bij hoort. Tegelijkertijd zijn kabinetsformaties tot op grote hoogte onvoorspelbaar. Maar weinig mensen hadden verwacht dat Rutte en Samsom, met al hun tegenstellingen, in vijf weken tot een regeerakkoord zouden komen. Niemand had voorspeld dat, bijna zeven maanden na de verkiezingsoverwinning van Den Uyl in 1977, het kabinet Van Agt-Wiegel op de trappen van het bordes zou staan. En hoewel velen hadden ingezet op een vroegtijdig vertrek van het tweede kabinet-Van Agt, was het uniek dat dat nog vóór de regeringsverklaring gebeurde. In die zin zijn kabinetsformaties niets anders dan de politiek zelf. Het is een interactief en dynamisch proces, waarbij het één voortbouwt op het ander. Soms heel voorspelbaar, soms met onverwachte wending.

Dat is het spanningsveld waar de Kamer na maart 2017 in terecht komt. Aan de ene kant is het formatieproces gebaat bij flexibiliteit, en bij ruimte om in te spelen op ontwikkelingen. Maar aan de andere kant willen we ook een structuur neerleggen die mensen houvast geeft, met eigen rituelen, met eigen herkenbare ankerpunten. Dat is de uitdaging waar wij als Tweede Kamer voor staan.

Dames en heren,

Dit boek komt op het juiste moment. Jacques Wallage, onderhandelaar tijdens de formaties van '94 en '98 én één van de informateurs bij de kabinetsformatie in 2010, noemde formaties ooit vredesbesprekingen. Het is het citaat waarmee dit boek opent. In campagnetijd is het oorlog, en tijdens de formatie moet er opeens worden samengewerkt. Wallage heeft het over een wonder dat moet geschieden. Ik vind dat een mooie metafoor. In campagnetijd staan partijen lijnrecht tegenover elkaar, profileren zich als *totaal anders* dan alle anderen. Om direct na de verkiezingen te zoeken naar het gemeenschappelijke, naar wat hen bindt. Dit boek helpt ons om deze processen te doorgronden.

Ik wil de onderzoekers, in het bijzonder Carla van Baalen en Alexander van Kessel bedanken voor hun grondige analyses van onze kabinetsformaties. Het is goed en belangrijk dat ook dát deel van onze parlementaire geschiedenis – het deel dat zich

vaak achter de schermen afspeelt – wordt vastgelegd. Dat er wordt gezocht naar rode draden, naar lessen die we kunnen trekken. Want uiteindelijk willen we allemaal hetzelfde: dat het wonder geschiedt. Het liefst snel, maar vooral: zorgvuldig.